

ЕТНОНАЦІОНАЛЬНА СВОЄРІДНІСТЬ УКРАЇНЦІВ-РУСИНІВ БУКОВИНИ: ІСТОРІЯ, СУЧАСНІ АСПЕКТИ ПРОБЛЕМИ

Георгій Кожолянко УДК 323.13(-16)

У статті досліджуються етнополітичні процеси в Україні. Розглядаються громадянські, політичні та науково-теоретичні аспекти русинства Буковини кінця ХІХ — початку ХХІ ст.

Ключові слова: русини, етнос, етнонім, мова, суспільний побут, свідомість, культура, держава.

The article researches the ethno-political processes in Ukraine. Explored are the social, political and scientific aspects of the Rusynstvo in Bukovyna at the end of the 19th - till the 21st century.

Keywords: Rusynstvo, ethnos, ethnonym, language, social conditions, mentality, culture, state.

У 90-х роках ХХ ст. в етнополітичному житті України виникла і в подальшому набула поширення проблема «політичного русинізму», яка певним чином відрізняється від відомого «політичного русинства» другої половини ХІХ ст., хоча, як зазначають сучасні дослідники русинства, генетично пов'язана з останнім¹.

Громадянські, політичні та науково-теоретичні аспекти етнічних процесів на Буковині, Закарпатті та в Галичині на початку ХХІ ст. дискутуються на сторінках нинішньої преси. Переважна більшість авторів, не вибираючи слів, невміло користуючись етнічною термінологією, не розуміючи поняття «етнос» та його структури, з позицій колишньої односторонності й політичної прихильності, почали вести дискусію навколо етнічних процесів ХХІ ст. в Україні. Серед них запанували пристрасті, політичні симпатії та антипатії, що пов'язані з партійно-політичними інтересами різних країн, вузькоклановими інтересами місцевого чиновництва і представників окремих етнічних меншин.

Етнічні процеси початку ХХІ ст. в Україні мають три аспекти: громадянський, політичний та науково-теоретичний. Громадянський аспект проблеми майже не дискутувався до здобуття Україною державної незалежності. А до того вони інтерпретувалися законодавством Австро-Угорщини та Радянського Союзу.

В умовах розбудови незалежної й соборної України та відкритого громадянського суспільства в центрі уваги постала людина, її права й

свободи, честь і гідність. Серед найважливіших громадянських прав є право на життя й свободу, свободу думки, отримання й поширення інформації, вільний вибір місця проживання в межах України, виїзд з України та повернення додому, вільне визначення своєї етнічної належності й т. п. Усі вони певною мірою забезпечуються Конституцією й законодавством України, що відповідають Загальній декларації прав людини, Європейській конвенції з прав людини та іншим міжнародним актам. На жаль, громадянські та політичні права в пресі розглядаються мало, часто трактуються з позицій вузьких партійних і кланових інтересів. Окремі автори переконують читача, що «визнання національності є особистою справою кожної людини», «питання національності має залишатись у минулому, а нині завдання — формувати політичного українця української політичної нації». У читачів може скластися враження, що Україна не хоче визнати цього природного права. Ще прямолінійнішими є окремі представники «старшого брата», які закликають боротися «... за признание исторического права *русинского* народа называться своим именем». Зі статтями такого змісту на Буковині останнім часом поширюється часопис «Русин», редакція якого розташовується в Кишиневі².

На початку ХХІ ст. на Буковині активно проявляються політичні аспекти етнічних процесів. Особливу активність проімперські та російсько-шовіністичні сили, що об'єдналися з комуністичними, проявляють після прези-

дентських виборів 2010 року, коли у Верховній Раді України сформувалася неконституційна більшість, і комуністи, увійшовши до неї, стали інструментом великого капіталу та рупором шовіністичних російських сил.

На Буковині та в Галичині ситуація ускладнюється ще й тим, що ці терени належать до тих регіонів України, в яких сплелися геополітичні інтереси країн Центральної та Східної Європи і де до розпаду СРСР старий комуністичний режим мав сильну партійно-радянську номенклатуру в особі російськомовних буковинських, галицьких і східноукраїнських маргіналів. До цих груп близькими є маргінали з етнічно змішаних сімей, яким важко ідентифікувати свою етнічну належність. Більшість із них були російськими шовіністами чи зросійщеними маргіналами, носіями ідеології й практики «інтернаціонального советского народа», а тому утвердження української державності, наявність української мови як державної сприймається ними як насильна українізація.

Частиною населення України русинство сприймається як один із проявів сепаратизму, загрози внутрішньодержавного конфлікту на етнічній основі. При цьому простежується розуміння сепаратизму як відокремлення українців-русинів Закарпаття, українців-руснаків Галичини та Буковини від українського етносу в окрему автономію з подальшим рухом у напрямку приєднання до інших держав.

Ідеологи сучасного «політичного русинізму» розвиток цієї етнокультурної спільноти (етнічної групи або субетносу) українського народу вбачають у виділенні окремого етносу (нації) русинів. Розвиток політичних подій вони бачать у двох напрямках. Перший — створення окремої «Русинської держави» з включенням до її складу території Закарпатської області України та частини територій сусідніх з Україною держав: Румунії, Словаччини, Угорщини, Польщі і навіть частини Балканської Сербії (бачвансько-сремські русини Воєводини), де проживають українці-русини. Другий — автономне утворення закарпатських русинів відходить до складу

Російської Федерації. Останній напрям посилено підтримується політичними й науковими колами Росії.

Територія Буковини була заселена більш ніж сто тисяч років тому. Свідченням цього є численні знахідки примітивних кремінних знарядь і сліди стоянок жител ранньопалеолітичного періоду мешканців Буковинського краю та сусідніх українських територій.

Існує кілька поглядів стосовно формування етнокультурних спільностей на терені України, включно з Буковиною. Одна з них указує, що центр індоевропейської культури (арійської) як прабатьківщини слов'янства — це Подунав'я. Тут уже за кілька тисячоліть до трипільців існувала Аратта — найдавніша у світі держава. Її кордони сягали на заході Дунаю і Карпат, а на сході — Дніпра³. Відповідно до такого погляду на питання етнічності давнього населення України, слов'яни — прямі нащадки Аратти — країни землеробів, що виникла на широких просторах від малоазійської Анатолії до східноєвропейського Подніпров'я в 6200 році до н. е. Лісостепова Аратта стала ядром формування індоевропейських народів. Перші самоназви слов'ян — оріяни, енети, сколоти, русени⁴.

Щодо етнічного складу населення Буковини маємо певні дані із середини I тис. до н. е. У писемних джерелах зазначається, що одним із давніх народів, який жив на північ від Дунаю в IX–VIII ст. до н. е., були гети. Ще до появи скіфів вони заселяли землі від Дністра до Дону⁵. Гетське плем'я, яке розташовувалося ближче до Дністра, звалось кімерійцями або таргітами. Уже в той далекий час кімерійці здійснювали походи в Малу Азію і святково відзначали в Україні та на Буковині літній день земних плодів і землеробської праці — Купала⁶.

Ще в середині I тис. до н. е. на терені Буковини існували археологічні культури слов'яно-української належності. Тобто поряд з кочовими народами, що приходили й відходили з краю, проживало корінне населення. Зарубинецька та черняхівська культури належали слов'янським племенам венедів (венетів).

Згадки про слов'ян трапляються, зокрема, у праці готського (латинського) історика Йордана «Про походження готів» (550 р.). Він пише: «Венети поділяються на три частини: венетів, антів і склавен; усі вони тепер, за гріхи наші, лютують проти нас...»⁷.

Проживання слов'ян на Буковині засвідчено численними археологічними знахідками в басейні Дністра та Пруту (дослідження вели археологи О. Черниш, Б. Тимощук, в останні два десятиліття — С. Пивоваров, Л. Михайлина, І. Возний).

Слов'янське населення Буковини в VII ст. належало до дулібського союзу племен, а в VIII—IX ст. — до слов'янського союзу тиверців. Слов'янських селищ періоду V—IX ст. на терені тільки північної частини Буковини виявлено майже двісті⁸.

Археологічні дослідження Буковини (Б. Тимощук, Л. Михайлина) доводять, що в IX—X ст. на Буковині жили племена хорватів. Такої думки дотримується й відомий славист Л. Нідерле, уважаючи, що хорвати жили на значній території, до якої входили як Галичина, так і Буковина⁹.

У IX ст. територія Буковини була частиною Київської Русі. У складі давньоруських князівств Буковина перебувала до середини XIV ст.

Про етнічний склад населення Буковини свідчать результати археологічних досліджень та писемні джерела. На терені краю в той час (XII—XIII ст.) переважали давньослов'янські селища й городища¹⁰. Тільки починаючи з XIV ст., у знахідках представлені західно-романські елементи¹¹.

Частина сучасних молдавських поселень на Буковині виникла в XIV—XV ст. Більшість з них заснована на місці слов'янських селищ, що припинили своє існування в період монголо-татарських навал XIII ст. Молдавський літописець XVII ст. Мирон Костін писав, що в Чернівецькому, Хотинському та частково Ясському й Сучавському цинутах (повітах) у XIV—XVI ст. «проживали руські» (тобто українці)¹².

Незважаючи на те що сильна волосько-молдавська хвиля колонізації в часи входження

Буковини до складу Молдавського князівства (XIV—XVIII ст.) спричинила значне зростання в краї кількості романського етнічного елементу, ще в середині XVII ст. українське населення переважало не тільки в північній частині Буковини, але й у деяких її південних місцевостях, зокрема в Сучавському окрузі¹³.

У кінці XVIII і першій половині XIX ст. природний і механічний приріст населення Буковини зумовлювався тим її соціально-економічним розвитком і політичним становищем, що склалися внаслідок окупації краю Австрією. Автохтонним населенням краю були українці. Вони представлені мешканцями Дністровсько-Сучавського межиріччя, українцями-горцями Буковинських Карпат, окремими ареалами й населеними пунктами в північній частині Буковини¹⁴. Згідно з переписом 1774 року, українці становили 69 % від усього населення краю¹⁵.

Українське населення Буковини збільшувалося ще й за рахунок імміграції з Галичини, Поділля та інших сусідніх територій. Так, у 1766—1767 роках спостерігався великий потік галицьких переселенців, які розташувалися, головним чином, у Прутсько-Дністровському межиріччі (села Вікно, Кадубівці, Товтри, Погорілівка, Лашківка, Кліводин, Шишківці, Вербівці, Кучурів Малий, Садгора, Мамаївці, Юрківці, Гаврилівка, Заставна) та Прутсько-Сиретському межиріччі (села Молодія, Слобода, Буденець, Кам'яна)¹⁶.

Більшість українців-переселенців, прибувши на Буковину, відразу поверталися до православ'я, яке поширилося на Буковині ще в часи входження краю до складу Київської Русі та Галицько-Волинського князівства, хоча елементи первісних вірувань ще досить тривалий час жили в релігії буковинців¹⁷.

Предки сучасних українців на західноукраїнському терені буквально до початку XX ст. називали себе етнонімом «русин». З формуванням і розвитком українського національного руху в кінці XIX ст. та інтенсивних етноконсолідуючих процесів в Україні в першій половині XX ст. цей етнонім зник, залишившись лише

в лексиконі незначної частини українців Закарпатської області України (менше одного відсотка населення цієї області).

Русинами називало себе до початку ХХ ст. українське населення Галичини й Буковини, яке у ХХ ст. повністю перейшло на сучасний етнічний термін — «українці». Вживання старого терміна «русини» у наш час не зафіксовано. З цього приводу буковинський політолог І. Буркут писав: «Коли відбувається консолідація нації, то на зміну старим етнічним назвам часто приходять нові...»

Впровадження нового аутоетнічного терміна *українці* почалося на сході Австро-Угорщини лише в кінці ХІХ — на початку ХХ ст., але процес цей відбувався повільно і спочатку охоплював тільки освічені верстви населення — педагогів, юристів, чиновників, інженерів і лікарів, а також студентів, семінаристів, частину греко-католицьких і православних священиків і особливо гімназистів та школярів взагалі»¹⁸. Проблема русинства є актуальною через ряд зовнішніх і внутрішніх українських чинників, які потребують наукового вивчення та аналізу.

Найперше потрібно відзначити те, що в етнічній історії українців протягом багатовікового періоду відбувалися складні процеси, що були обумовлені як історичними, так і географічними факторами. Зокрема, Карпатські гори були природною перешкодою нормального спілкування між українцями, котрі заселяли рівнинну частину, прикарпатські й гірські терени, унаслідок чого виникали й закріплювалися певні відмінні риси в традиційній культурі, мові і навіть у ментальності.

Значну роль у формуванні особливих рис культури й побуту західноукраїнського населення відігравали політичні фактори. Упродовж кількох століть до середини ХХ ст. західноукраїнське населення перебувало у складі різних держав (Австрії, Угорщини, Польщі, Румунії) і під асиміляційним впливом пануючих у цих країнах етносів поступово формувалися відмінності в культурі, що було причиною прояву нібито окремої етнічної свідомості.

Тоді, коли в основного масиву українців відбувалася консолідація й формування укра-

їнської нації, окремі групи українців затримувались у своєму національному розвитку. У таких груп українців спостерігалось і збереження старого етнічного «русин». На кінець ХХ ст. через запозичення елементів культури народів, що проживали поряд, позбавлення можливості вільного спілкування етнічна ситуація з різними групами українців у Словаччині, Сербії, Угорщині, Румунії, Польщі стала такою складною, що вони дедалі більше віддалялись одна від одної, втрачали спільну мовну й культурну основу, залишаючись об'єднаними лише історичною пам'яттю та давнім етнічним — «русини».

На Закарпатті, наприклад, населення ряду районів (у минулому комітатів) не було етнічно однорідним, але значний відсоток його склали русини.

Розділення державними кордонами утруднювало спілкування між населенням Центральної та Західної України. Більшість населення в ХІХ ст. на українських теренах складали селяни, які переважно жили замкнутим життям у своїх населених пунктах і мало спілкувалися з мешканцями віддалених сіл і міст. Усе це призвело до формування відмінностей у культурі й діалектах української мови.

На певній різниці й відмінностях у культурних чинниках прагнуть «грати» окремі політичні сили з чіткою або прихованою метою.

На думку українських дослідників (О. Мишанич, М. Тиводар, І. Буркут та ін.), політична «проблема русинізму», штучно створена для майбутнього порушення територіальної цілісності України, послаблення внутрішньої єдності української нації, особливої гостроти набула в 90-х роках ХХ ст. та в першому десятилітті ХХІ ст., власне після набуття Україною незалежності.

Проблема політичного русинізму (у зазначений попередній час) стала предметом дискусій політиків, громадських діячів, журналістів та науковців як в Україні, так і поза її межами — у Словаччині, Польщі, Канаді, Росії, Сербії, Молдові. Частина дискусіантів ухопилася реанімувати ідею «політичного русинства» галицьких, закарпатських та буковинських москвофілів другої

половини XIX ст., за якими проголошувалось існування окремої русинської нації і пропонувалося створення окремої держави («Русинська держава») на основі Закарпатської області України та прилеглих до неї територій Словаччини, Румунії, Угорщини, а також Польщі та Сербії. Ряд науковців стали на шлях об'єктивного висвітлення русинської проблеми¹⁹.

Ще в 1991 році, уже в умовах розвалу Радянського Союзу, науковці Інституту етнології та антропології АН СРСР, на догоду проімперським та комуно-російським шовіністичним силам, почали твердити, що «русини — поняття одного роду з росіянами, українцями й білорусами», що вони не є частиною котрогось із цих народів. Але достатньо проглянути публікації науковців цього-таки інституту попередніх десятиліть, щоб переконатися: до 1991 року вони писали про українців Карпат та їхні етнографічні групи, не згадуючи про русинів. Так, наприклад, у 1988 році цей інститут видав історико-етнографічний довідник «Народи мира»²⁰, у якому подаються нариси про всі нині існуючі етноси світу, але про русинів, тим паче закарпатських, галицьких чи буковинських, там немає жодної згадки. Намагання зберегти імперію змусило окремих московських учених забути всі наукові принципи.

Бажання знайти теоретичне підґрунтя для так милого Москві політичного русинства привело московських дослідників (М. Васильєв та ін.) до теоретичних абсурдів. Вони почали стверджувати, що етноси існують лише тому, що їхні члени усвідомлюють свою культурну близькість і протиставляють себе іншим аналогічним групам. Утім, усвідомлюють свою культурно-побутову близькість і протиставляють себе іншим не лише етноси, а й субетноси, локальні етнографічні групи, мешканці одного села жителям іншого, а в межах села це протиставлення траплялося на рівні хуторів і навіть вулиць.

На Буковині, наприклад, таке протистояння місцями набувало навіть конфронтаційного характеру: молодь одного села вступала в бійки з молоддю сусіднього, придумували різні образливі назви для мешканців сусідніх сіл, ро-

билися перепони для одруження з вихідцями з інших сіл (села були переважно ендогамними); неохоче пропускали через село чужинців; висміювали й кепкували зі звичаїв, традицій і родинно-сімейного життя своїх сусідів. Так, наприклад, у с. Топорівці, що розташоване в Буковинському Прутсько-Дністровському межиріччі, ще донині негативно ставляться до одруження хлопців або дівчат села з представниками інших сіл і регіонів²¹. Матеріали етнографічної експедиції Чернівецького національного університету ім. Юрія Федьковича від 80—90-х років XX ст. засвідчують значну кількість таких протистоянь і протиставлень на Буковині між жителями, переважно молоддю, сусідніх населених пунктів.

Особливо варто звернути увагу на ідеологічні тенденції російської етнологічної науки 90-х років XX — початку XXI ст., відповідно до яких русини трактуються як складова російського народу. Скажімо, у 1998 році в Москві Російською академією наук (Інститутом етнології та антропології) було видано енциклопедію «Народи та релігії світу», де вказується, що, на думку дослідників, нащадки корінного населення Карпатської Русі, частково Київської Русі за самоназвою *русини*, тобто *русичі*, *галицькі* і *буковинські русини*, як мешканці основних історичних регіонів сучасної Західної України, які також проживають у Польщі, Словаччині, Сербії, Франції, США та інших країнах, незважаючи на довготривале існування у складі різних держав, відірвано від Росії, зберегли російську етнічну самосвідомість, російську мову і православну віру²².

Можна навести ще один приклад подібних тверджень. Так, науковець-етнолог зі світовим ім'ям, професор Московського університету Геннадій Марков на одній із наукових етнологічних конференцій у Москві (1992 р.) звернувся із запитанням: «Коли ви, буковинці, приєднаєтесь до Росії? Адже ви не українці, ви русини і ви повинні бути разом з російським народом, ви одна нація. У вас одна з росіянами православна віра, спільна давня історія»²³.

Відчуваючи слабку аргументованість доказів «русинського народу» чи «руського багатого-

національного народу», прибічники виділення русинів-українців в окремих народ або приєднання його до російського народу останнім часом заговорили про менталітет як визначальну рису етносу.

Не знаючи традиційної народної культури русинів-українців, а тим більше народної культури національних і етнічних меншин, не бажаючи витратити зусилля на її вивчення, почали говорити про якісь особливі риси ментальності населення регіонів Буковини, Галичини та Закарпаття. Лунають твердження про національну й соціальну психологію буковинців і галичан, про те, що русини завжди були лояльними до влади, терпіли навіть дуже негуманні режими, про те, що вони не розвалили ще жодної держави, про центральноєвропейський культурно-психологічний менталітет та ін.

Висуваючи тезу про «центральноєвропейський менталітет», прибічники русинського народу вважають, що русини мають розвинути інтерес до власної локальної держави.

В етнології слово «менталітет» трактується як спосіб мислення, склад розуму, образ думок, духовний і внутрішній світ особистості. Менталітет людини, професійних, соціальних і політичних груп як прояв особливостей територіальних, державно-політичних і етнічних спільностей перебуває в постійному розвитку. Його зміни визначаються впливом соціально-економічних, політичних, культурних та ідеологічних чинників. Тому нині звично говоримо про менталітет приватних продавців, студентів, учителів, лікарів, партійних діячів, військово-ветеранської еліти, депутатського корпусу різного рівня і т. ін. Відомо, що перераховані та інші професійні групи характеризуються особливим способом і складом мислення, духовним і внутрішнім світом. Своєрідні риси менталітетів характерні також для селянства, робітництва й інтелігенції кожної конкретної держави та етнічних спільнот. Тому також звично говоримо про менталітет українського, польського, американського чи австралійського фермера.

Тривале існування певного державного утворення накладає відбиток на образ і спосіб мис-

лення, духовний і внутрішній світ його населення. Можна говорити про існування менталітету громадян Австро-Угорської імперії, Сполучених Штатів Америки, Росії і т. д. Але існування менталітету населення державних утворень не дає підстав ототожнювати його з менталітетом етнічних спільнот.

Проте прибічники русинського народу займаються підтасовкою, коли державно-політичну чи громадянську ментальність прагнуть трактувати як етнічну.

Наука етнологія трактує етнічний менталітет як єдність, однотипність психологічних стереотипів етнічної поведінки. Етнічний менталітет не охоплює всіх стереотипів поведінки, а лише їхню психологічну однотипність. Зважаючи на обмеженість названого поняття, етнологія віддає перевагу поняттю стереотипу етнічної поведінки. Ураховуючи узагальнення українських етнологів та філософів, можна зробити висновок, що стереотипи етнічної поведінки — це змінний у часі комплекс стандартів поведінки членів етнічної системи, що регулює відносини між етносом та окремою людиною; людей як особистостей між собою; етносу з субетносами; субетносів між собою.

Засади етнічної поведінки нерозривно пов'язані з етнічними спільнотами, тобто з етносами-народами та їхніми етнотериторіальними складовими (етнографічними районами, субетносами, локальними етнографічними групами, етнічними консервантами і т. д.). Такі етнотериторіальні утворення зрідка мають локальну самосвідомість, а їхні члени характеризуються однотипністю психологічних та субетнічних стереотипів поведінки. Усе це чудово ілюструє етнічна структура українців Галичини, Буковини та Закарпаття, де в Карпатах простягнулися субетнічні кордони гуцулів, бойків і лемків, а на рівнині, у передгір'ї і середньогір'ї проживають долиняни, покутяни, придністряни, що також складають окремі субетноси.

Наявність стереотипів субетнічної та локально-етнографічної поведінки не заперечує єдності етносу. Прикладом цього може бути український етнос. Досить аргументовано та об'єктивно оцінював стереотипи етнічної пове-

дінки українців вітчизняний етнолог М. Тиводар. Він писав: «Для українців характерні безмежна довірливість і поступливість, терпеливість і ввічливість, співчутливість і гостинність, чесність і працьовитість. Чужоземні дослідники відзначали, що їхній фольклор просякнутий почуттям добра, пошани до сім'ї, рідних і близьких, поваги до чужого майна. Лагідні й м'які українці схильні прощати своїх недругів і ворогів, шукати щось добре, порядне й людське навіть у лиходіях, історична доля для українців склалася так, що окремі частини етносу-народу від 300 до 600 років відсутності власної держави були підпорядковані імперіям, в умовах обмеження й заборони розвитку власної культури, в умовах пропаганди другорядності та неповноцінності всього українського, в умовах винищення української інтелігенції. Ця антиукраїнська спрямованість політики імперій формувала певний склад мислення й внутрішнього світу (менталітету) тих соціальних груп населення, які служили чужоземним поневолювачам. Егоїзм, кар'єризм і зажерливість виробили в них брутальну зрадливість і підлабузництво. На догоду імперій ці відщепенці пропагували неповноцінність, другорядність, нікчемність і недоумкуватість власного народу, називали себе малоросами, русинами, угроросами, хохлами і т. д. Вони вважали, що політична історія й культура власного народу — це ілюзія і не має жодного значення. Нинішня збільшовичена і зросійщена комуно-чиновна знать України, в тому числі Закарпаття, продовжує дотримуватися таких поглядів. Ментальність цього чиновництва така, що воно підтримує всякі антиукраїнські сили та ідеї розчленування державної єдності України шляхом її автономізації. Для виправдання й обґрунтування своєї політики вони залучили “мислителів”, які довільно трактуючи й перекручуючи теорію етносу, очевидно сподіваються на якусь винагороду»²⁴.

Отже, необхідним є аргументоване наукове дослідження й висвітлення історичного минулого русинства в цілому і українців-русинів Буковини зокрема. Для досягнення цієї мети потрібно проаналізувати матеріальну та духовну культуру українців-русинів Буковини

кінця XIX — початку XX ст., коли, власне, відбулася заміна етноніма «русин» на «українець» на західноукраїнському терені.

Цінний джерельний матеріал з культури українців-русинів Буковини маємо у творчій спадщині таких видатних діячів українсько-русинської культури кінця XIX ст., як Юрій Федькович, Василь Козарищук, Володимир Шухевич, Іван Франко, австрійсько-буковинський історик і етнолог Раймунд Фрідріх Кайндль, німецький письменник і мандрівник Йоган-Георг Коль та ін.

В австрійських офіційних документах останньої чверті XVIII — початку XX ст. для позначення українців Буковини використовувався онімечений латинський термін «рутени» («Ruthenen») ²⁵.

Відомо, що кожен народ має свою етнічну самосвідомість, у якій проявляються етнічні риси народу і яка захищає народ від асиміляції, стимулює розвиток етнічних рис культури. Етнічна свідомість проявляється як на суспільному рівні, так і на індивідуальному, фіксуючи членами етнічної спільноти стан і культурну єдність. Індивідуальна етнічна свідомість у правовому сенсі захищається державними юридичними актами. Щодо свідомості етнічної спільноти, то вона знаходить вираження у масових формах культурного розвитку: мові, народній творчості, мистецтві, святково-обрядовій культурі, характерних рисах побуту тощо. Етнічна свідомість — це розуміння самого себе як народу, особливих рис культури та побуту.

Чи наявні в русинів-руснаків (за етнонімами XIX ст.) Галичини й Буковини відмінні від українців визначальні риси духовної, матеріальної культури та побуту, які б спонукали до виділення їх в окремий етнос? Дослідження й науковий аналіз показують, що таких відмінностей не існує. Можна беззаперечно стверджувати, що знайти етнологічні докази існування русинів поза межами українського етносу та його культури неможливо.

Що ж тоді виставляється як аргумент окремими політиками та підкупленими псевдона-

уковцями для виділення русинів як народу? Замість об'єктивних фактів з походження, матеріальної і духовної культури русинів вони на перший план висувають організаційні засади. Зокрема, це існування різних русинських товариств на кшталт «Товариство підкарпатських русинів» або те, що «національність русинська» визнана в «цивілізованих європейських країнах». Ідеологи «політичного русинізму» П.-Р. Магочі²⁶, І. Поп²⁷, Д. Сидор²⁸, С. Суляк²⁹, перекреслюючи своїми висловлюваннями теоретичні засади існування етносів, виставляють на перший план ідею політичного самовизначення. Зрозуміло, що це вже не є наука, а політичний обман.

Наука етнологія використовує різноманітні джерела для пояснення певного явища в житті окремого народу. Серед джерел одне з важливих місць займають спостереження мандрівників, які в той чи інший час залишили письмові відомості про культуру народу, його життя. Саме такі спостереження зарубіжних мандрівників, котрі відвідували Буковину й Галичину, певний час жили серед місцевого населення, і показують спільність русинів та українців. Для прикладу можна навести спостереження відомого німецького вченого та мандрівника, основоположника антропогеографії Йогана-Георга Коля, який 1838 року подорожував Україною, відзначаючи спільні риси та відмінності мешканців різних її регіонів. Описуючи русинів Галичини й Буковини, Коль підкреслює: «Вони є малоруським родом, спорідненим з малоросами, козаками і українцями у тій самій мірі, як баварці споріднені із саксонцями»³⁰. Щодо етнічної близькості русинів до росіян, то вона значно менша, що проявляється як у мові, так і в народному одязі та деталях побуту. Німецький мандрівник відзначає: «Їхня мова, звичайно, суттєво відрізняється від великоруської, і це є чимось значущішим, ніж відмінність діалектів, але ми все ж дуже часто розмовляли з ними російською мовою. Малороси з Поділля і Київщини розуміються з ними як брати... Неабиякі відмінності російських та рутенських кожухів, мабуть, передають приблизний масштаб відмінностей обох народів в одязі, характері та мові»³¹. Отже, спостережливому й незаан-

гажованому зарубіжному мандрівнику-науковцю впали в око відмінності між мешканцями різних українських земель, і водночас він відзначив значно більшу різницю між русинами та росіянами — тут він бачив уже зовсім різні етноси.

Австрійський учений, історик і етнолог кінця XIX — початку XX ст. Р. Ф. Кайндль, що народився на Буковині, навчався в Чернівецькому університеті, а потім і працював у ньому (до 1915 р.), провів десятки етнологічних експедицій у різні райони Буковини. Як результат своїх експедицій і досліджень він залишив більше двохсот наукових праць про населення Буковини та сусідніх територій.

Однією з перших наукових робіт Кайндля була праця про українців Буковини під назвою «Рутени в Буковині», де він досліджує походження українців та характерні риси матеріальної і духовної культури³².

Р. Ф. Кайндль у праці «Етнографічні рейди у Східні Карпати» (1898 р.) вказує на спільність мови, одягу, їжі, житла, звичаєво-обрядової культури русинів Карпат з українцями Прикарпаття³³. Зокрема, характеризуючи народну архітектуру русинів Буковини, він писав: «За своїм облаштуванням селянські садиби Буковини і Галичини дуже подібні. Житловий будинок (хижа) тут, як і там, у значній мірі складаються з трьох частин: через східні двері хати попадаєш в сіни ("хороми"), звідси направо вступаєш у кімнату "хижу", а наліво у комору. Остання може бути відсутньою, в такому випадку хата має два приміщення»³⁴. Далі він наводить опис будівництва та інтер'єру русинської хати, порівнюючи з хатою українців Прикарпаття, відзначаючи подібність у конструктивних типах і способах спорудження.

Щодо самої назви «руснак» Р. Ф. Кайндль у цій праці писав: «... Підтверджується висловлене мною в іншому місці, що назва "руснак" є єдиною народною для українців. Усі українці в низинах і в горах, на Буковині, у Галичині й Угорщині називають себе руснаками»³⁵.

Досить детально вчений зупинився на питанні назв «руснак», «русин» у праці «Будинок

і двір у руснаків»³⁶. Він указав, що, готуючи свою першу працю про українців десять років тому, «зустрівся» з великою плутаниною в розумінні термінології українців. В офіційній мові використовувалася назва «українці», яка включала всіх українців разом з гуцулами. Проте в окремих авторів праць з українознавства можна було побачити ще назви «малоруси» («kleinrussen»), червоні руси («rottrusse»), реуси-руси («reuserusse»). Відомо, що всі ці назви, як зазначив Кайндль, не були народними і вживаними. Отже, деякі етнографи прагнули замінити їх словом «русин» («russin»), назвою, якою позначаються в українській і польській писемних мовах всі українські етнічні групи, не беручи до уваги те, що це слово так само маловживане, як і попередньо названі слова. Відомо також, що це слово подекуди стосовно до українців використовувалося з образливою метою. Натомість в українців Буковини повсюдно вживали прикметниковий термін «руский», «руска». Але в німецькій мові його використати не було можливості. Тому перевагу потрібно надати словам «українець», «український» — «ruthene», «ruthenisen». Останні терміни, підкреслює Р. Ф. Кайндль, є давніми, дуже поширеними і перебувають в офіційному вжитку. Тому немає сенсу в німецькій мові використовувати вживані в українській і польській писемних мовах вираз «русин» або похідні від нього форми³⁷.

Характерні риси святкового календаря українців-русинів Буковини дослідив Р. Ф. Кайндль у праці «Святковий календар руснаків і гуцулів»³⁸, де на основі незаперечного фактологічного матеріалу показує, що гуцульський і український обрядовий цикл свят є майже ідентичним, за винятком певних окремих місцевих сільських відмінностей, які завжди наявні в духовній культурі певного народу чи регіону. Такі самі висновки зроблені Кайндлем і в праці «Весілля рутенів у Берегометі на Пруті»³⁹. Там він подає детальний опис українського весілля с. Берегомет, що на Кіцманщині Верхнього Буковинського Попруття, і робить висновок про подібність

весільної обрядовості цього села з весіллям українців сусідньої Галичини.

У 1775 році Буковина була захоплена Австрією і перебувала в складі округу Галицької губернії до 60-х років XIX ст., коли край став окремим коронним краєм Австро-Угорської імперії. Буковинський край характеризувався багатонаціональним складом населення (тут на 1880 рік проживали українці — 42,2 %, молдавани і румуни — 33 %, поляки — 4 %, німці — 8 %, євреї — 12 % та ін.)⁴⁰. У капіталістичні відносини економіка була втягнута дуже слабо (до кінця XIX ст. в краї переважали мануфактурно-ремісничі підприємства). Тобто периферійність терену Буковини щодо центральних австрійських земель давала про себе знати тут дуже чітко. Тож і активного суспільно-політичного життя на Буковині не спостерігалось до другої половини XIX ст.

Відзначимо й те, що загалом українці краю до другої половини XIX ст. не мали чітких уявлень про те, що вони за народ, яке місце займає їхня мова серед інших слов'янських мов і взагалі чи це окрема мова, за винятком незначного прошарку інтелігенції краю. Відповідно до ситуації діяла й австрійська адміністрація на Буковині. Вона всіляко намагалась обмежити зв'язки українців зі своїми братами з Наддніпрянської України, переслідувала польських революціонерів, які, переховуючись на Буковині, часто намагались агітаційно впливати на свідомість місцевого населення щодо своєї української ідентичності.

Така політика австрійців стосовно українського населення краю мала свої наслідки. Як приклад ототожнення етнічного зв'язку українських селян з австрійцями, а не з українцями, є українці-емігранти з Буковини й Галичини, що прибували організовано до Канади та США в кінці XIX — на початку XX ст. Зрозуміло, що в офіційних реєстраційних документах вони записувались австрійцями, оскільки прибували з терену Австрійської імперії за океан. Але самі переселенці під час опитувань науковими дослідниками ідентифікували себе не українцями, а австрійцями, пов'язуючи свою етнічність з державністю ма-

теринської землі. Навіть у кінці 80-х років ХХ ст. під час опитування етнографічною експедицією Чернівецького університету колишніх селян з українських сіл Буковини, які емігрували до Канади (м. Едмонтон) і яким на час опитування було більше 80-ти років, ми часто отримували відповідь, що вони австрійці-руснаки⁴¹. Натомість українці другої, третьої і четвертої хвиль еміграції до Канади з Буковини використовують тільки етнонім «українці».

У другій половині ХІХ ст. спостерігався вже вплив на українське буковинське населення Наддніпрянської України та Галичини, де рівень національної свідомості був значно вищим. Потрібно враховувати й те, що багато українців, особливо сільських мешканців, переселилися на Буковину в ХІХ ст., оскільки тут був менший кріпосницький гніт і підпорядкування Галичини Австрії відіграло в цьому процесі не останню роль.

За таких суспільно-політичних і культурних обставин на Буковині з'явилася постать Юрія Федьковича — письменника, поета, етнолога. Своїми творами він показував, що можна писати народною мовою, українсько-гуцульським та українсько-русинським діалектом. Цим його поетичні і прозові твори засвідчували наявність на Буковині української мови, окремої від російської та польської, сприяли розвінчанню русофільських теорій «язик высшего слога» та прагнення розвивати літературу старослов'янізмом або так званім «язичієм». Як етнолог, Юрій Федькович розумів спільність українців усіх етнічних українських земель. У вірші «До мого брата Олекси Чернявського» він проголошує знамениті слова:

Най Черемош запінений,
І чорний, і білий
Із братією із руською
Нас більше не ділить.

Поетичні слова Ю. Федьковича стали своєрідним озвученням програмних вимог галицьких народовців, нової суспільної течії, яка зародилася на початку 60-х років ХІХ ст. в Галичині і яка на перше місце поставила на-

ціональні гасла. Народовці вважали, що українські письменники мають писати літературні твори народною мовою.

Можна сказати, що Юрій Федькович започаткував нову українську літературу на Буковині. Разом з тим він започаткував народовську течію в краї, а також висловив ідеї соборності України, єдності всіх українських земель незалежно від їх державної належності.

Утім, у 70-х роках ХІХ ст. на Буковині переважали русофіли-москвофіли, які сповідували міфічну ідею про «єдиний русский народ от Карпат до Камчатки». Остаточна перемога народовців сталася на початку 80-х років ХІХ ст. Один із сучасників Юрія Федьковича філолог і політичний діяч С. Смаль-Стоцький на відзначення 20-річчя творчості буковинського соловія висловився так: «Заслуги Федьковича для Буковини величезні і через те, що він розвіяв у нас темряву вузькоглядності, що він перший показав, що нам нема що відділятися від рідних братів у Галичині, на Україні, бо ми один народ, одна наша мати, один наш язик.

Своїми творами звеличав він Буковину на всю Русь, а як він її любить, доказом того єго слово»⁴².

Як бачимо, ідея єдності українського етносу в різних регіонах України була зрозуміла в той час культурним і політичним діячам краю.

Сучасний український історик О. Добржанський, оцінюючи роль Юрія Федьковича у справі формування й розвитку української національної ідеї на Буковині, зазначив: «Ю. Федькович ніколи не був на Наддніпрянщині, але вона йому ввижалася як якась казкова країна, яка зберігала українські традиції, яка просякнута історією та вільнолюбним духом»⁴³.

С. Смаль-Стоцький у газеті «Буковина» писав, що в народі має бути щось спільне, що могло б об'єднати їх до спільної праці. «Тим одним, — зазначав він, — є і може бути лиш ідея національна. Одна лиш ідея національна може в нас будити надію, що колись виплинемо наверх»⁴⁴. Для досягнення успіху, завважив С. Смаль-Стоцький, «... треба змагати до того, щоб вибороти собі незалежність, щоб вийти з упосліженого становища

і стати попліч з другими народами до загальної людської культурної праці... Для того то справа самостійності руского народу мусить належати до політичної програми Русинів і з тої точки програмової не можна ані на волос попустити, бо вона є істиною самої програми»⁴⁵.

Досить складним було становище русинів-українців Буковини, Галичини й Закарпаття на початку ХХ ст., особливо в роки Першої та Другої світових воєн і в міжвоєнний період.

Так, у роки Першої світової війни терени Буковини і Галичини були ареною воєнних дій австро-угорської та російської армій. Відповідно десятки тисяч місцевих жителів були мобілізовані або добровільно поповнювали військові загони росіян чи австрійців. Ставлення як місцевої австрійської влади, так і російської окупаційної влади у роки війни до русинів-буковинців було неоднозначним. Підозрюючи місцевих жителів у шпигунстві на користь тієї чи іншої сили суперників, русинів-українців арештовували й розміщували в концентраційних таборах (австрійських) або вислали у віддалені місця Росії на заслання. Це ґрунтовно дослідив буковинський політолог І. Буркут, який констатував, що за підтримки місцевих москвофілів царські чиновники вже під час першого зайняття Буковини в 1914 році розгорнули наступ на все українське — школи, культурні заклади, публікації. Заборонялись українські видання, натомість запроваджувалася російська мова⁴⁶. Тобто з перших днів перебування росіян на Буковині проводилася суцільна русифікація. З цього приводу перший президент Буковини (листопад 1918 р.) О. Попович писав: «Зачалася славна господарка російських чиновників і попів серед нашого народу, щоби зробити за “адін час” з українців “адін народ” з москалями по мові й по вірі»⁴⁷.

Не краще поводитися з місцевими жителями й австрійська військова влада. Під час повернення австрійських військ на Буковину розгорнулися репресії проти москвофілів, що співробітничали з російськими окупаційними військами й часто проти простих мешканців, котрих підозрювали у зраді та антиавстрійській

діяльності. Як результат такого ставлення до місцевого населення, десятки тисяч русинів-українців покинули Буковину й Галичину, де велися воєнні дії⁴⁸. Багато буковинців емігрувало тоді до Канади, де їх, а також попередньо прибулих на постійне проживання, з підозрою про шпигунську діяльність вважали агентами Австро-Угорщини і запроторювали до місцевих концентраційних таборів.

Після Першої світової війни українці Буковини висловили своє бажання жити в соборній Україні. Керівники різних партій Галичини й Буковини разом з депутатами парламенту й крайових сеймів від цих провінцій скликали у Львові 18–19 жовтня 1918 року Установчі збори (конституанту), де вирішили створити в Східній Галичині, північно-західній частині Буковини (разом з містами Чернівці, Сторожинець, Серет) та Закарпатській Україні західноукраїнську державу в межах Австрійської федерації. Було обрано керівний орган — Українську національну раду.

На тих зборах були присутні представники Буковини — депутати парламенту й крайового сейму (по три лідери від чотирьох партій — національно-демократичної, народної, радикальної та соціал-демократичної).

Повернувшись зі Львова, делегація у складі 22 чоловік та 10 представників ряду буковинських товариств 24 жовтня створили в Чернівцях Український крайовий комітет на чолі з О. Поповичем. Було вирішено скликати народне віче (збори) 3 листопада 1918 року. Цього дня зібралося Буковинське народне віче — близько десяти тисяч людей у чотирьох місцях: Українському народному домі, Робітничому домі, Музичному товаристві та на площі Єлизавети (нині — Театральна площа).

Ухвала віча була такою:

«Крайове віче буковинських українців, зібране в Чернівцях дня 3 листопада 1918 року, стоячи на основі самовизначення народів, рішає:

1. Місто Чернівці, відтак політичні повіти Заставна, Кіцмань, Вашківці, Вижиця цілі, а Чернівецький та Серетський повіти за вийською румунських громад, а також українські громади

Строжинецького, Радівецького та Кимполунгського повітів — творять окрему від румунської частини краю територіальну область.

2. Признає за найвищу владу на тій українській області поки що Українську національну раду, утворену на з'їзді мужів довір'я у Львові дня 19 жовтня.

3. Взиває всі національні меншості на тій українській області, при чім євреїв визнає за окрему національність, щоби негайно вислали своїх представників до Української національної ради.

4. Взиває Українську національну раду виготовити конституцію для української області.

5. Рішуче протестує проти посягання чужих народів на тоту суто-українську область, а зокрема проти ухвали румунського віча з дня 27 жовтня, котре, нехтуючи брутально принцип самовизначення народів, виявило намір загарбати цілу Буковину під панування румунських боярів і попів — та заявляє, що український нарід чужого не бажає, але своєї рідної землі боронитиме до останнього.

6. Віче взиває буковинську делегацію Української національної ради перебрати негайно правління в українській частині краю.

Віче бажає приєднання австрійської частини української землі до України»⁴⁹.

6 листопада 1918 року останній австрійський крайовий президент граф Еддорф передав владу українській делегації на чолі з О. Поповичем, а 7 листопада Крайовий комітет було перейменовано в Національну раду і створено уряд Буковини.

Одночасно сусідня Румунія вирішила скористатися ситуацією і захопити всю Буковину під свою зверхність. 9 листопада 1918 року до буковинського містечка Глибоки прибув ешелон (40 вагонів) із солдатами 8-ї румунської дивізії генерала Цадика. Румунські війська за кілька днів зайняли всю Буковину.

Національна рада звернулася з протестом до країн Антанти і по допомогу в Київ, але відповіді не отримала і змушена була відступити спочатку до буковинського міста Кіцманя, а далі — у Галичину.

Буковинський політолог І. Буркут зазначає: «Події Першої світової війни виявилися певного роду катализатором, що прискорив процеси зміни етноніма "русини" на новий "українці" — в Галичині і Буковині... Ідеалізований образ Росії, який упродовж десятиліть штучно підтримувався у громадській свідомості галичан і буковинців місцевими москвофілами (у більшості своїй — священиками, було замінено набагато реальнішим сприйняттям, заснованим на власному життєвому досвіді місцевих мешканців»⁵⁰.

Отже, можна зробити висновок, що у кінці XIX — на початку XX ст. на Буковині етнонім «русин» зникає. На його місце приходять етнонім «українці». Цьому сприяла орієнтація населення на створення незалежної Української держави, швидке зростання української національної свідомості.

Нині москвофільських настроїв поміж українців Буковини не спостерігається, не відзначено й випадків створення окремих русинських організацій ні в Буковинському краї, ні поза його межами. Щодо буковинської української еміграції в США, Канаді, країнах Європи, то вона нині користується етнонімом «українці», а не «русини». Наприклад, у м. Саскатунь (Канада) у 90-х роках XX ст. було створено «Українське товариство Буковина», а в м. Торонто (Канада) із 70-х років XX ст. й до сьогодні діє «Українсько-Буковинська громада» (голова Ярослав Коваль). На сторінках газети «Буковина» та часопису «Вісті Українсько-Буковинської Громади»⁵¹ (редактор Уляна Стек) цієї громади не відзначено вживання іншого етноніма, ніж «українці».

Щодо загальної кількості русинів в європейських країнах, то, згідно з офіційними матеріалами переписів населення, вона складає близько 55 000 осіб⁵², що разюче відрізняється від підрахунків, проведених прибічниками політичного русинізму. Історико-етнологічні спостереження показують, що русини в різних країнах досить сильно відрізняються один від одного своєю мовою, конфесійною належністю, своєрідністю матеріальної і духовної культури.

- ¹ Буркут І. Русинство: минуле і сучасність. – Чернівці, 2009. – С. 7.
- ² Русин. – Кишинев, 2006–2010.
- ³ Шилов Ю. Прародина ариев. – К., 1995; Шилов Ю. Джерела витоку української етнокультури. – К., 2002.
- ⁴ Шилов Ю. Край ушедших лет. – К., 2004. – С. 228.
- ⁵ Історія України. – К., 1991. – С. 5.
- ⁶ Партицький О. Старинна історія Галичини. – Л., 1894. – Т. 1. – С. 260.
- ⁷ Йордан. О происхождении и деяниях готв. – М., 1960. – С. 71, 72.
- ⁸ Тимошук Б. О. Слов'яни Північної Буковини V–IX ст. – К., 1976. – С. 47.
- ⁹ Нидерле Л. Славянские древности. – М., 1956. – С. 155.
- ¹⁰ Кожолянюк Г. Етнографія Буковини. – Чернівці, 1999. – Т. 1. – С. 44.
- ¹¹ Тимошук Б. О. Шипинська земля за археологічними даними // Сучасне і минуле Північної Буковини. – К., 1973. – Т. 2. – С. 26.
- ¹² Costin M. Letopisul Tarii Moldovei de la Aron V. Opere. – Bucuresti, 1959. – P. 233.
- ¹³ Чернівецький обласний державний архів. – Ф. 1, оп. 1, спр. 23, с. 2–18.
- ¹⁴ Martinowicz I. Historische Zeugnisse uber dieaaltesten Beherscher und Einwohner der Bukowina in der Moldau. – Czernowitz, 1887. – S. 27.
- ¹⁵ Kaindl R. F., Monastyrski A. B. Die Ruthenen in der Bukowina. Bd. I–II. – Czernowitz, 1889–1890. – S. 89.
- ¹⁶ Zeiglauer E. Geschichtliche Bilder aus der Bukowina. XIII. – Czernowitz, 1901. – S. 37.
- ¹⁷ Кожолянюк Г. Етнографія Буковини. – Т. 1. – С. 49.
- ¹⁸ Буркут І. Историческая судьба галицкого и буковинского русинства. Финал // Русин. – 2008. – №3 (17). – С. 47, 48.
- ¹⁹ Мишанич О. В. Карпаторусинство, його джерела й еволюція у XX ст. // Карпатська Україна. – 1992. – 19 листопада; Карпати нас не розлучать. – Ужгород, 1993; Турій О. Галицькі русини між москвофільством і українством (до питання про так зване «старорусинство») // Третій Міжнародний конгрес українців (Харків, 26–29 серпня 1996 р.). Історія. – Х., 1996. – Ч. 1.; Mišinka M. Rusíni – Ukrajinci – jedna národnosť // Нове життя. – 1997. – № 31, 32.
- ²⁰ Народы мира. – М., 1988.
- ²¹ Матеріали етенографічної експедиції Чернівецького національного університету ім. Юрія Федьковича (далі – МЕЕ ЧНУ). Етнографічний музей ЧНУ. – 2009. – Т. 2. – С. 12, 13.
- ²² Народы и религии мира. Энциклопедия. – М., 1998. – С. 449.
- ²³ МЕЕ ЧНУ. – 1992. – Т. 5. – С. 15.
- ²⁴ Тиводар М. Політичні та теоретичні аспекти етнічних процесів на Закарпатті XX ст. // Срібна Земля. – Ужгород, 1994. – 19 лютого. – С. 11.
- ²⁵ Die Oesterreichische-ungaraische Monarchie in Wort und Bild. – Wien, 1898.
- ²⁶ Магочі П.-Р. Карпато-русини у Америки // Нова думка. – 1979. – № 23. – С. 69–73; Магочі П.-Р. Формування національної свідомості: Підкарпатська Русь (1848–1948) – Ужгород, 1994.
- ²⁷ Поп І. Русинська політична думка за 150 років // Русинський світ. – Ужгород. – Т. 2. – С. 25–28; Поп І. Енциклопедія Подкарпатської Русі. – Ужгород, 2001.
- ²⁸ Сидор Д. Карпатська Русь – изначальная Русь! // Русин. – 2007. – № 1. – С. 101–107; Сидор Д. Притисянська (Подкарпатська) Русь – чудом уцелевший осколок Святой Пра Русі // Русин. – 2005. – № 2. – С. 124–129.
- ²⁹ Суляк С. Осколки Святой Русі. Очерки этнической истории руснаков в Молдавии. – Кишинев, 2004; Суляк С. Замена етнонима – прелюдия этнокультурной трансформации // Мысль. – 2004. – № 2. – С. 72–75; Суляк С. Русины в период Первой мировой войны и русской смуты // Русин. – 2006. – № 1. – С. 58–63.
- ³⁰ Німецький вчений Йоган Коль про Буковину та Галичину в середині XIX ст. – Чернівці, 2007.
- ³¹ Там само. – С. 55.
- ³² Kaindl R. F. Ruthenen in der Bukowina. – Czernowitz, 1889.
- ³³ Kaindl R. F. Ethnographische Streifzuge in den Ostkarpathen. Beitrage zur Hausbauforschung in Oesterreich. – Wien, 1898.
- ³⁴ Там само. – С. 225–228.
- ³⁵ Там само. – С. 248.
- ³⁶ Kaindl R. F. Haus und Hof bei den Rusnaken // Globus. – Wien, 1897. – № 71.
- ³⁷ Там само. – С. 1.
- ³⁸ Kaindl R. F. Der Festkalender der Rusnaken und Huzulen. – Czernowitz, 1896.
- ³⁹ Kaindl R. F. Die Hochzeitsfeier bei den Ruthenen in Berhometh am Pruth (Bikowina) // Globus. – Wien, 1904. – № 85.
- ⁴⁰ Добржанський О. Національний рух українців Буковини другої половини XIX – початку XX ст. – Чернівці, 1999. – С. 70–74.
- ⁴¹ МЕЕ ЧНУ. – 1989–1990 рр. – Т. 2. – С. 12, 23.
- ⁴² Добржанський О. Формування ідеї соборності незалежної України на Буковині в кінці XIX – на початку XX ст. // Збірник наукових статей: Історико-політичні проблеми сучасного світу. – Т. 21–22. – С. 163.
- ⁴³ Там само.
- ⁴⁴ Смаль-Стоцький С. Політика реальна // Буковина. – 1896. – Ч. 74.
- ⁴⁵ Там само.

⁴⁶Буркут І. Русинство: минуле і сучасність. – С. 30, 31.

⁴⁷Діло. – Чернівці, 1916. – 23 квітня.

⁴⁸Буркут І. Русинство: минуле і сучасність. – С. 32.

⁴⁹Буковинське народне віче 3 листопада 1918 р. – Чернівці, 1990. – С. 15; Народне віче Буковини.

1918–1993. Документи і матеріали. – Чернівці, 1994. – С. 116.

⁵⁰Буркут І. Русинство: минуле і сучасність. – С. 99.

⁵¹Вісті Українсько-Буковинської Громади. – Торонто, 2010. – Число 44. – Січень.

⁵²Буркут І. Русинство: минуле і сучасність. – С. 154.

ЄВРОПЕЙСЬКА ІНТЕРПРЕТАЦІЯ СВІТОГЛЯДУ Й ПОБУТУ ГУЦУЛІВ (30-ті роки ХХ століття)

Олег Гринів УДК 39(477.85/87):327“193”

Аналіз світогляду й побуту гуцулів у минулому столітті дає змогу зрозуміти особливості проблем, які доводиться розв'язувати нині. На основі досліджень Г. Цбіндена і С. К. Неймана обґрунтовується висновок про єдність різних частин роз'єданого державним кордоном українського народу.

Ключові слова: світогляд, побут, Гуцульщина, інтерпретація, духовна культура, первісні джерела, європейська цивілізація.

The analysis of the Hutsul world view and way of life in the past century enables us to realize the specifics of problems which ought to be resolved at present. Based on the researches of Hans Tzbinden and Stanislaw Kostka Neumann the author makes a conclusion about the unity of the different parts of the state boundary separated Ukrainian people.

Keywords: world view, way of life, Hutsulshchyna, interpretation, spiritual culture, initial sources, European civilization.

Питання світогляду й побуту гуцулів вже давно приваблювали дослідників з інших країн. Не обминули їх і публіцисти. Упродовж тривалого часу їхні студії були відомі лише вузькому колу вітчизняних дослідників. Проте праці чужинців мають не лише історичну цінність. Саме тому до них доводиться звертатися сьогодні, в умовах, коли населення нашої держави й надалі переживає глибоку духовну кризу. До цього спонукають насамперед пошуки виходу з нинішнього кризового стану, оскільки гуцули як етнографічна група українського народу зуміли вистояти чужо-земне поневолення різних завойовників і зберегти свою оригінальність, передати нащадкам ті скарби, які в інших регіонах нашої країни, на жаль, безповоротно втрачені. Звісно, світогляд і побут гуцулів також зазнав значних змін упродовж останніх десятиліть тоталітарного режиму, що підвищує інтерес до них.

Аналіз світогляду й побуту гуцулів у 1930-х роках минулого століття, якими їх по-

бачили європейські дослідники, не може не зацікавити етнологів, соціологів, істориків і навіть економістів, оскільки їхні матеріали дають ґрунт для розуміння історії краю, а також тих проблем, які доводиться розв'язувати нині.

Саме цим зумовлена наша увага до подорожніх нарисів представників європейської культури, які побували на Гуцульщині, хоч і незалежно один від одного, але одночасно, улітку 1932 року. Їхні публікації побачили світ уже наступного року. Нарис швейцарського письменника Ганса Цбіндена (1893–1971) був надрукований у німецькомовному журналі на його батьківщині. Через п'ять років львівський краєзнавчий часопис «Наша батьківщина» опублікував переклад цієї праці, що потім вийшла окремим виданням під назвою «Мандрівка по гуцульських горах». Дослідження Г. Цбіндена, який зацікавився Гуцульщиною під впливом книги польського етнолога Станіслава Вінценца «На високій